

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО
ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУSOCIO-ECONOMIC CONSEQUENCES OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN
MILITARY CONFLICT

Статтю присвячено наслідкам російсько-українського конфлікту, який відбувається в Україні. Обґрунтовано актуальність та необхідність вивчення наслідків сучасних воєнних конфліктів. Описано вплив збройного конфлікту як на окремих індивідів, так і на все суспільство загалом, а також на міжнародну систему. Відокремлено та охарактеризовано різні типи наслідків, до яких призводять воєнні конфлікти, а саме: час впливу, тривалість, способи впливу, способи ведення війни. Наведено приклади різних типів наслідків за переліченими характеристиками. Виділено основні наслідки російського широкомасштабного вторгнення в Україну, які ми можемо спостерігати сьогодні. Описано та проаналізовано гуманітарні проблеми, до яких уже призвела ця війна. Наведено економічні та екологічні збитки від воєнного конфлікту не лише на локальному, а й на глобальному рівні. Виділено чинники, які посилюють гостроту гуманітарних потреб в Україні, а саме: логістичні обмеження та гуманітарний доступ, обстріли, пожежі, викид небезпечних речовин, ризики з мінами та вибухонебезпечними матеріалами. Наведено прогнози ООН щодо постраждалих у цій війні у 2022 р. та актуальні цифри на сьогоднішній день тих, хто потребує гуманітарної допомоги внаслідок війни.

Відзначено спалах однієї з найстрімкіших криз вимушеного переміщення населення та гуманітарних криз в історії. Інтенсивна воєнна ескалація та безпрецедентне погіршення ситуації у сфері безпеки призвели до загибелі людей та поранень, що зумовило масове переміщення цивільного населення як по території України, так і за кордон. Приділено увагу глобальним наслідкам російсько-українського конфлікту. Показано, як воєнний конфлікт вплинув на економічну ситуацію в інших країнах, та наведено очікування щодо економічного розвитку на наступний рік.

Ключові слова: конфлікт, воєнний конфлікт, російсько-українська війна, наслідки воєнних конфліктів, наслідки російсько-української війни.

The article is devoted to the analysis of the consequences of the Russian-Ukrainian conflict, which is currently taking place in Ukraine. The article substantiates the relevance and necessity of studying the consequences of modern military conflicts. The impact of the armed conflict on both individuals and the entire society and the international system is described. Different types of consequences to which military conflicts lead are separated and characterized, namely the time of influence, duration, methods of influence, ways of waging war. Examples of different types of consequences according to the listed characteristics are given. The main consequences of the Russian large-scale invasion of Ukraine, which we can observe today, are highlighted. The humanitarian problems to which this war led are described and analyzed. The article shows the economic and environmental damage from the military conflict not only at the local, but also at the global level. Factors that increase the urgency of humanitarian needs in Ukraine are highlighted, namely: logistical restrictions and humanitarian access, shelling, fires, release of hazardous substances, risks with mines and explosive materials. UN forecasts for victims of this war in 2022 and current figures for today, those in need of humanitarian aid as a result of the war, are given.

The outbreak of one of the most rapid crises of forced population displacement and humanitarian crises in history was noted. The intense military escalation and the unprecedented deterioration of the security situation led to the death of people and injuries, which led to the mass displacement of the civilian population both on the territory of Ukraine and abroad. Attention was paid to the global consequences of the Russian-Ukrainian conflict. It is shown how the military conflict affected the economic situation in other countries and the expectations regarding economic development for the next year are given.

Key words: conflict, military conflict, Russian-Ukrainian war, consequences of military conflicts, consequences of the Russian-Ukrainian war.

УДК 316.485.6

DOI [https://doi.](https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.44.2)

[org/10.32782/2663-5208.2022.44.2](https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.44.2)

Пиголенко І.В.

к. філос. н.,

доцент кафедри соціології

Національний технічний університет

України «Київський політехнічний

інститут імені Ігоря Сікорського»

Кукса К.М.

магістрантка

факультету соціології і права

Національний технічний університет

України «Київський політехнічний

інститут імені Ігоря Сікорського»

Постановка проблеми. Незважаючи на те що після Другої світової війни кількість воєнних конфліктів у світі значно зменшилася, вона не знизилася до нуля. Протягом останніх 80 років спостерігалися 256 збройних конфліктів у різних країнах світу, різного рівня інтенсивності та наслідків.

На жаль, повномасштабне російське вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р. змінило хід історії і стало наймасштабнішим вторгненням із часів Другої світової війни. Одразу після цього дискусії про Третю світову війну більше не стали здаватися такими фантастичними, а риторика про те,

що епоха війн залишилася десь у минулому, стала все менш походити на правду.

Такого масштабу війна, яку вдавалося бачити тільки у фільмах, читати про неї у підручниках та чути в переказах, застала нас тут і зараз, у XXI ст., на Європейському континенті. Вона понесла за собою (і продовжує нести) величезну купу катастрофічних для України і всього світу наслідків.

Будь-яка війна має вплив на здоров'я та добробут націй, руйнує країни, міста, села, розділяє сім'ї, шкодить розвитку соціальної та економічної структури у цілому. Наслідки, до яких призводять збройні конф-

лікти, спричиняють довготривалу фізичну та психологічну шкоду дітям і дорослим та призводять до зменшення матеріального і людського капіталу. Смерть унаслідок воєнних конфліктів можна вважати лише верхівкою айсбергу, адже війна продукує щонайменше такі проблеми, як бідність, недоїдання, інвалідність, економічний, соціальний занепад, психологічні захворювання тощо. Лише завдяки більш глибокому розумінню конфліктів і безлічі наслідків, які виникають через них, можна розробити послідовні та ефективні стратегії вирішення проблем.

Сьогодні вивчення та аналіз даної проблематики є найбільш актуальним для нашої держави, адже наслідки, з якими ми зіштовхнемося після цієї війни (і вже почали стикатися), неодмінно матимуть вплив і на всі прийдешні покоління. Оцінка масштабів таких наслідків та пошук найкращих шляхів для їх подолання буде найголовнішим завданням та викликом для нашої країни в післявоєнні роки.

Після закінчення Другої світової війни та після успішного подолання її руйнівних наслідків соціологи все більше почали концентрувати свою увагу на запобіганні війні. Умови мирного часу змістили вектор уваги соціологів: вона була спрямована на причини війни, стримування, стратегічну стабільність та управління кризою – на причини, а не наслідки війни. Сьогодні актуальними стають питання саме наслідків воєнного конфлікту в Україні.

Незважаючи на те що війна в Україні ще продовжується і на разі важко передбачити її закінчення, проте вже сьогодні потрібно думати, як відбудовуватиметься післявоєнна країна. Подолання наслідків війни в Україні обіцяє стати одним із найскладніших та найамбітніших завдань та викликом XXI ст. Це завдання не має бути обмеженим лише рамками відновлення зруйнованої інфраструктури та її фінансування. Воно вимагатиме комплексного підходу, який полягатиме в докорінних змінах у державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика різних аспектів військового конфлікту досліджувалася багатьма вченими. Загалом теорію конфліктів досліджували Керролл (1970), Лейк (2003), Шарма (2015), які описали види, способи, інструменти та інші аспекти конфліктів у світовому співтоваристві. Геополітичні аспекти воєнних конфліктів вивчав Вун (2014). Вплив воєнних конфліктів на європейську безпеку є основною темою праць таких учених, як Аввере (2016), Стіварт (2006), Гопман (2003) та ін. Деякі з них приділяють увагу військовим конфліктам в Україні.

Значення українського воєнного конфлікту для Заходу досліджував Вілсон (2014). Про негативні боки кризи в житті українського суспільства говорили такі науковці, як Йонссон і Сілі (2015), Вайзхарт (2014).

Війна є одним із найголовніших аспектів змін, який доволі часто ігнорують. Хоча війна і вивчається в різних контекстах, її роль як незалежної змінної зазвичай нівелюється. Наприклад, учені здебільшого зосереджуються на вибоках війни або дискутують на тематику дипломатії воєнного часу та безпосередньо післявоєнного періоду. Проте війну, головним чином, варто вивчати в рамках економічного, соціального та культурного погляду.

По-перше, як запропонував Клаузевіц, «війна є не що інше, як продовження політичного спілкування сумішшю інших засобів», тому ми повинні оцінювати війну так само, як оцінюємо й інші засоби взаємодії [9].

По-друге, в тій мірі, у якій наслідки війни є визначальними для наступних міжнародних конфліктів, розуміння цих наслідків має центральне значення для правильного визначення наслідків, які призвели до війни. Один погляд антропологічної літератури на війну розділяє дослідження на шістнадцять категорій і припускає, що насправді вони складаються з восьми пар, де «для кожної пари змінна, яка відповідає за війну, по суті, та сама змінна, на яку впливає війна» [13].

Метою статті є аналіз соціальних наслідків російсько-українського воєнного конфлікту.

Виклад основного матеріалу. Війна – організована збройна боротьба держав або інших політичних угруповань. Як правило, причинами війни є глибокі суперечності територіального, економічного, політичного, ідеологічного та іншого характеру [6, с. 66]. Війна впливає на суспільство у цілому: як на окремих його осіб, так і на соціальні групи, нації та міжнародні системи. Проте на кожному рівні аналізу наслідки війни можуть відрізнятися. Відмінності наслідків війни можна охарактеризувати такими способами:

1. Час впливу. Деякі наслідки для суспільства можуть відчуватися одразу (гуманітарна криза, інфляція, втрата людського потенціалу, міграція людей), тоді як інші наслідки можуть бути відчутні через деякий час, уже після закінчення війни. Наприклад, наслідки вибраного країною методу фінансування війни можуть бути повністю відчутні лише через покоління після закінчення війни. Національні лідери можуть змусити майбутні покоління нести відповідальність за прийняті ними рішення.

2. Тривалість. Деякі наслідки зберігаються довго, інші ефемерні. Так, вплив воєнної мобілізації на внутрішній ринок праці та рівень зайнятості є прикладом тимчасового наслідку, тобто вони зазвичай відчуються лише під час самої війни. Інші ефекти, які виникають унаслідок війни, є перехідними, тобто вони вже відчуються під час війни та ще відчуватимуться після війни. Наприклад, навіть та сторона, яка виграла війну, буде протягом багатьох років після її закінчення повертатися до попереднього рівня виробництва, який був у довоєнний період [12].

3. Способи, якими війни впливають на окремих осіб, групи, нації та міжнародні системи. Війни часто вносять зміни в можливість соціальної групи. Наприклад, руйнування виробничих потужностей, завдяки яким країна забезпечувала чималу частку населення світу, чи розповсюдження технологій, які спричиняють зміни можливостей націй і, таким чином, у структурі міжнародної системи.

4. Важливо класифікувати наслідки війни за характеристиками, які, власне, і визначають виникнення та ступінь цих наслідків. Війни відрізняються, перш за все, за інтенсивністю та розмахом. Якісь війни тривають роками, а то й десятиліттями, інші – лише кілька днів. У деяких війнах беруть участь дві нації, а інші позначаються як «світові війни». Іноді боротьба обмежена силами, засобами та територією, на яку розповсюджується конфлікт, в інших випадках масштаб і ступінь руйнування значно більші. Як правило, чим більші війни, тим більше наслідків і ефекту вони спричинятимуть.

5. Існують також відмінності у способах ведення війни націями. У деяких випадках держави можуть вести війну без широкої мобілізації суспільства; в інших випадках держава мобілізує все суспільство на військові дії та потреби армії. Багато національних наслідків війни, насправді, залежать від масштабу мобілізації під час війни [14, р. 124].

6. Хід воєнного конфлікту, а особливо його завершення, також може бути важливим детермінантом соціальних змін. Для учасників конфлікту війни можуть закінчуватися перемогою, поразкою або компромісом, кожен із цих фіналів може мати свій вплив. Поразка, наприклад, зазвичай призводить до зміни режиму в переможеній країні.

7. Довоєнні характеристики тієї чи іншої країни можуть також мати вплив та визначати шляхи, у яких ці країни постраждали від війни. Вплив війни на націю та її можливості може залежати не лише від характе-

ристик цієї війни, а й від характеристик цієї нації. Таким чином, наслідки війни можуть відрізнятися для великих і менших держав [17, р. 52].

Класифікації причин і наслідків припускають існування широкого кола різноманітних наслідків, що виникають у діапазоні воєнного часу і післявоєнного періоду.

Слід зазначити, що сучасна війна суттєво відрізняється від тих, що були в минулому столітті. Таким чином, наслідки також будуть суттєво різнитися. Але в будь-якому разі вони стосуватимуться соціально-психологічної, економічної, екологічної та інших сфер. Наслідки цієї кривавої війни ми пожинатимемо ще не один рік, як пожинали з 1945 р. після Другої світової війни, починаючи з аналізу і впливу як на загальний розвиток країни, так і конкретно на громадян України [7, с. 38].

Через несподіване широкомасштабне вторгнення Росії та прорив фронту на багатьох ділянках одночасно величезний відсоток населення України залишився на непідконтрольній або недоступній (через інтенсивні бойові дії) території. Це одразу спричинило гуманітарну кризу в країні, яку важко було контролювати.

Гостроту гуманітарних потреб потенційно посилює низка чинників, зокрема:

- гуманітарний доступ та логістичні обмеження через загострення вже існуючих проблем, у т. ч. забезпечення безпечного доступу і для міжнародних гуманітарних організацій;
- численні екологічні ризики (обстріли або пожежі призводять до викиду небезпечних матеріалів, токсичного диму або хімічних речовин);
- ризики, пов'язані з мінами та вибухо-небезпечними залишками війни;
- погодні умови, у т. ч. суворі зимові умови.

Потреби допомоги стрімко зростають, особливо в районах, де тривають бойові дії. У березні 2022 р. ООН прогнозувала, що 18 млн осіб в Україні постраждають від конфлікту. Понад 12,8 млн осіб на території України потребують допомоги та захисту, у т. ч. до 6,7 млн осіб, які, за прогнозами ООН, будуть ВПО. 6 млн осіб із тих, які мають найнагальніші гуманітарні потреби, отримають допомогу за рахунок ресурсів Управління ООН із координації гуманітарних справ. Серед них 2,1 млн – ВПО [1].

Окрім того:

- 12 млн потребують допомоги в доступі до води, санітарії та гігієни після їх переміщення та пошкодження інфраструктури;
- 5,2 млн потребують житла та непродуктивних товарів через пошкодження

інфраструктури включно з енергетичними мережами;

- 2,3 млн потребують продовольчої допомоги у зв'язку з переміщенням населення та впливом конфлікту на сільське господарство [15].

Від початку повномасштабної війни в Україні гуманітарні потреби населення продовжують стрімко зростати. Мільйони людей по всій країні пережили місяці інтенсивних бойових дій без належного доступу до їжі, води, охорони здоров'я, освіти, захисту та інших основних послуг. Масове руйнування цивільної інфраструктури залишило сотні тисяч українців без домівок і засобів до існування. Зараз дуже багато людей живуть у зруйнованих будинках або в будівлях, які не пристосовані для захисту від холодної пори року, коли мінусова температура може бути небезпечною для життя.

Війна в Україні не має ознак закінчення, тож продовжують зростати і гуманітарні потреби по всій країні, особливо на Сході країни. Потреби також зберігаються серед переміщених осіб, які зараз шукають притулку в західних і центральних регіонах України.

Часте використання вибухової зброї в населених пунктах, включаючи обстріли з важкої артилерії та ракет, а також ракетні та повітряні удари, призвели до загибелі, поранень або каліцтв сотень мирних жителів міст та сіл.

Мільйони людей, які були переселені протягом перших місяців війни, тепер намагаються повернутися назад, хоча багато хто не має іншого виходу як залишитися далеко від своїх домівок, оскільки їхнє житло не придатне для використання. Лише з травня по липень понад 5,5 млн людей, які були внутрішньо переміщеними особами по всій Україні, повернулися до своїх домівок, переважно в Київ, східні і північні частини країни [3]. Однак динаміка переміщення плавна, і майже 60 % тих, хто повернувся додому, не почувають себе в безпеці через постійні ракетні обстріли [3]. Водночас тисячі людей продовжують виїжджати з районів, де тривають бойові дії.

Війна серйозно вплинула на сільське господарство в Україні, залишивши тисячі фермерів без доходу та загостривши продовольчу безпеку серед уразливих груп населення. За даними Всесвітньої продовольчої програми, 20 % жителів України споживають недостатньо їжі [16].

Ситуація особливо тривожна у східній та південній частинах країни, де кожна друга сім'я стикається з труднощами з продовольством. Окрім того, майже 40 % сімей, які зараз переважно очолюють жінки,

у постраждалих від війни регіонах не мають продовольчої забезпеченості та потребують підтримки для задоволення дієтичних потреб, особливо вагітних і годуючих жінок, дітей [16]. Люди з хронічними захворюваннями або інвалідністю також стикаються з дедалі більшими проблемами.

Війна завдає величезної психологічної травми людям, які бачили вбитих, поранених своїх близьких, руйнування їхніх домівок і міст. Цілим сім'ям доводиться переживати втрату, горе, тривогу, страх, не знати про місцеперебування близьких людей, залишати домівки та школи, бути свідками насильства та ізоляції.

Масштабне руйнування цивільної інфраструктури надзвичайно ускладнило життя мільйонів людей і серйозно порушило роботу основних послуг, зокрема охорони здоров'я. Понад 70 % усіх атак на заклади охорони здоров'я у світі цього року – 434 із 615 зафіксованих на сьогодні – сталися в Україні. Ці атаки знищили медичні служби в той час, коли люди цього найбільше потребують. Понад 200 медичних закладів опинилися поблизу лінії фронту [16]. Програми лікування туберкульозу, ВІЛ та вірусних гепатитів були зірвані, що ускладнило доступ до ліків, перервало тестування та затримало лікування. Ускладнилася або зупинилася вакцинація проти COVID-19, який до війни був загрозою для людства. Отже, уже зараз фіксується суттєве обмеження доступу до медичних послуг, основних ліків і ринкових товарів, обмеження на пересування через військові дії та комендантську годину.

Під час наближення холодної пори року руйнування будинків і відсутність доступу до палива чи електроенергії через пошкоджену інфраструктуру може стати питанням життя чи смерті, якщо люди не зможуть обігріти свої домівки. За даними уряду України, від початку війни в країні було пошкоджено або зруйновано понад 800 тис. будинків, а тисячі людей зараз живуть або в притулках, або в пошкоджених будівлях, не маючи необхідного захисту від холодної пори року [8]. Російські війська також спричиняють масштабне руйнування навколишнього середовища. Вибухи та пожежі забруднюють навколишнє повітря токсичними газами та твердими частинками і загрожують цілісності ядерних реакторів. Руйнування промислових об'єктів забруднює воду та ґрунт небезпечними хімічними речовинами. Повідомляється, що російські військові дії в Чорному морі спричиняють значне забруднення та порушення морського життя. Розгортання протипіхотних мін і касетних бомб, а також наявність бое-

припасів, що не розірвалися, становлять короткострокову та довгострокову загрозу здоров'ю та безпеці і людей, і тварин.

З огляду на те, що сучасна війна відрізняється технологією відслідковування воєнних злочинів, уже зафіксовано та задокументовано безліч порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права, які викликають серйозне занепокоєння всієї цивілізованої світової спільноти. Російські війська обстрілювали медичні заклади, школи та цивільні квартали. Вони страчували беззбройних мирних жителів. Вони гвалтували жінок. Росія завдала широкомасштабної шкоди містам, селищам, сільськогосподарським угіддям, лісам і джерелам води. Ці жахливі наслідки війни доведеться пережити ще довго після її закінчення.

Економічні збитки теж колосальні, адже Україна втрачає близько 2 млрд грн на день [2]. Оскільки війна продовжується, втрати теж продовжаться, тому на разі оцінки носять проміжний характер.

Станом на 10 серпня 2022 р., за підрахунками Київської школи економіки, загальна сума прямих задокументованих збитків інфраструктури становить \$110,4 млрд, мінімальні потреби у відновленні зруйнованих активів зросли до \$188 млрд [4].

Війна в Україні призвела до спалаху однієї з найстрімкіших криз вимушеного переміщення населення та гуманітарних криз в історії. Інтенсивна воєнна ескалація та безпрецедентне погіршення ситуації у сфері безпеки призвели до загибелі людей та поранень, що зумовило масове переміщення цивільного населення як по території України, так і за кордон. При цьому значна кількість громадян уже кілька разів була переміщена в результаті попередніх бойових дій.

Дані про ВПО не є достовірними, різняться залежно від джерел отриманої інформації. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), станом на квітень частка переселенців у загальній чисельності населення України становить 17,5 %, тобто кожна шоста людина стала внутрішньо переміщеною особою. Не менше 60 % ВПО становлять жінки. Дослідження МОМ показали, що в середньому з населених пунктів постійного проживання виїхало майже 30 % населення. Попри недосконалість способу збору інформації дані обласних адміністрацій демонструють значні диспропорції у чисельності новоприбулих ВПО за областями. Найбільша частка виїхала з Києва, Східного та Північного регіонів [3].

Війна в Україні загнала в пастку й інші країни. Зробити це було не так уже і важко,

адже світовий ринок ще й досі не оговтався від пандемії коронавірусу. 2022 р. – це рік різкого підвищення цін на продукти харчування, енергетику, ринки добрив, урахувавши центральне місце як Росії, так і України на цих ринках. За даними Світового банку, урахувавши лише зростання цін на кукурудзу і пшеницю, середнє домогосподарство втратило 1,5 % реального доходу від початку війни, і ця цифра дуже різниться залежно від країни [5].

Глобальні наслідки війни мають катастрофічні наслідки для країн, які вже зіткнулися з конфліктами та кризами. Триваюча війна в Україні затьмарилася перспективи відновлення економіки після пандемії для країн, що розвиваються, у Європі та Центральній Азії, йдеться в опублікованому сьогодні звіті Світового банку про економіку регіону. Економічна активність залишатиметься глибоко низькою протягом наступного року, у 2023 р. очікується мінімальне зростання на 0,3 %. Однак регіон пережив штурм російського вторгнення в Україну краще, ніж передбачалося раніше. Очікується, що цього року регіональне виробництво скоротиться на 0,2 %, що відображає зростання, яке перевищує очікування, у деяких з найбільших економік регіону та розумне розширення програм стимулювання епохи пандемії деякими урядами.

«Вторгнення Росії в Україну спричинило одну з найбільших криз переміщення людей і завдало значних збитків людському та економічному життю, – сказала Анна Б'єрде, віцепрезидент Світового банку з регіону Європи та Центральної Азії. – Україна продовжує потребувати величезної фінансової підтримки, оскільки війна безпідставно триває, а також для проєктів відновлення та реконструкції, які можна було б швидко розпочати» [11].

Висновки. Руйнація є частиною війни та найвизначнішою її рисою. Війна вбиває людей, руйнує капітал і завдає шкоди всій планеті. Війна також може знищити політичні та економічні установи, як національні, так і міжнародні, які організують і підтримують громадську активність. Але війна також носить оновлювальний характер. Вимоги війни і воєнного часу, мобілізація, чи то для збільшення виробництва, чи для більшої соціальної координації, кількість жертв, генеруються в успішну адаптацію та роблять швидким можливі зміни. Війни впливають як на сторонніх людей, так і на учасників конфлікту. Війна впливає на нації незалежно від того, чи вони фактично брали у цьому участь.

Вивчення наслідків воєнних конфліктів, їх аналіз та пошук найефективніших мето-

дів та шляхів їх подолання є надзвичайно актуальною темою, незважаючи на те що війни в XXI ст. вважаються чимось застарілим чи нелогічним. На жаль, повномасштабне вторгнення Росії в Україну спросто-вує таку тезу.

Відбудова України обіцяє стати одним із найскладніших і найамбітніших починань XXI ст. Попереднє завдання вимагає комплексного підходу, який виходить далеко за рамки фінансування відновлення зруйнованої інфраструктури та зруйнованих міст України.

Фінансування відбудови України є моральним боргом для Заходу. Українці борються за свою свободу, а також за наші цінності та нашу безпеку. Ба більше, численні європейські країни заробили багато грошей, ведучи справи з Росією, і не бажали розривати свої дипломатичні зв'язки, незважаючи на ескалацію агресії щодо України в роки, що передували нинішньому повномасштабному вторгненню. Підтримка повоєнної України є логічною платою за цю колишню співпрацю з Росією.

Найвідомішою моделлю успішного процесу повоєнного відновлення є спонсорований США План Маршалла після Другої світової війни. Оскільки однією з ключових цілей післявоєнного прогресу України є членство в Європейському Союзі, на нашу думку, логічно, щоб головним донором був ЄС або, можливо, група держав – членів ЄС, таких як Німеччина, Франція, і Польща, яка тісно співпрацює з групою країн G7.

Існує багато ідей та думок, як має виглядати післявоєнна відбудова України, серед них є й ідея копіювання Плану Маршала. На нашу думку, найкращим розвитком подій було б, як уже раніше пропонувалося нашим урядом, відбудова окремої області окремою країною. Не треба забувати, що основним донором нашої відбудови має бути сама Росія. Правильне вилучення фінансів, міжнародна дипломатія, грамотно побудована система репарацій за вчинені військові злочини та збитки є головними завданнями для успішної відбудови країни в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Екстрене звернення. Україна. Цикл гуманітарних програм. Березень-травень 2022 р. *Організація Об'єднаних Націй. Україна*. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-03/Ukraine%20Flash%20Appeal%202022-UK.pdf> (дата звернення: 15.12.2022).

2. За кожен день війни бюджет втрачає близько 2 мільярдів гривень. *Укрінформ*. URL: [https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3451214-za-kozen-](https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3451214-za-kozen-den-vijni-budzet-vtracae-blizko-2-milardiv-minfin.html)

[den-vijni-budzet-vtracae-blizko-2-milardiv-minfin.html](https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3451214-za-kozen-den-vijni-budzet-vtracae-blizko-2-milardiv-minfin.html) (дата звернення: 15.12.2022).

3. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. *Міжнародна організація з міграції*. URL: https://displacement.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_Ukraine%20Displacement%20Report_R2_final_UKR.pdf (дата звернення: 15.12.2022).

4. Київська школа економіки : вебсайт. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zadokumentovanih-zbitkiv-infrastrukturiskladaye-110-4-mlrd-minimalni-potrebi-u-vidnovlenni-zruynovanih-aktiviv-zrosli-do-188-mlrd/> (дата звернення: 15.12.2022).

5. Світовий банк в Україні : вебсайт. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine> (дата звернення: 15.12.2022).

6. Соціологічна енциклопедія / уклад. В. Г. Городяненко. Київ : Академвидав, 2008. 456 с.

7. Творидло О. І. Екологічні та економічні наслідки війни, яку веде Росія в Україні. *Grail of Science*. 2022. № 17. С. 38–41. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.22.07.2022.002>

8. УВКБ ООН співпрацює з урядом та обласною владою, щоб відремонтувати та утеплити пошкоджені будинки до настання зими. *Організація Об'єднаних Націй. Україна*. URL: <https://ukraine.un.org/uk/201491-uvkb-oon-spivpratsyuye-z-uryadom-ta-oblasnoyu-vladoyu-shchob-vidremontuvaty-ta-uteplyty> (дата звернення: 15.12.2022).

9. Clausewitz Carl Von On War / trans. COL James John Graham. London : N. Trübner, 1873. URL: <https://www.clausewitz.com/readings/OnWar1873/TOC.htm> (дата звернення: 15.12.2022).

10. Economic Report of the President. Washington, 1969. URL: https://fraser.stlouisfed.org/files/docs/publications/ERP/1969/ERP_1969.pdf (дата звернення: 15.12.2022).

11. Global impact of the war in Ukraine: Billions of people face the greatest cost-of-living crisis in a generation. *United Nations*. URL: https://unsdg.un.org/sites/default/files/2022-06/GCRG_2nd-Brief_Jun8_2022_FINAL.pdf (дата звернення: 15.12.2022).

12. Organski A. F. K., Kugler J. The Costs of Major Wars: The Phoenix Factor. *The American Political Science Review*. 1977. Vol. 71. № 4. P. 1347–1366.

13. Otterbein Keith F. *The Anthropology of War*. Chicago : Waveland Pr Inc., 2009. 152 p.

14. Stein A. A. *The nation at war*. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1980. 165 p.

15. Ukraine crisis 2022: Aid and refugees. *House of Commons Library*. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9467> (дата звернення: 15.12.2022).

16. Ukraine Flash Appeal (March to December 2022). *UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-flash-appeal-march-december-2022> (дата звернення: 15.12.2022).

17. Wheeler H. Effects of war on industrial growth. *Society*. 1975. № 12. P. 48–52.